

teritorialni razvoj koroškega dela mesta, ki bi odgovarjal istočasnemu razvoju graškega ali magdalenskega Maribora. In ako je povojni razvoj Maribora zaključil in utrdil dosedanje smeri teritorialne mestne ekspanzivnosti, pa je v koroškem delu mesta podal novo smer razvoju proti Kamnici. Prvi zadnji korak je povojno Joštovo selo na starih Lebarjih z uradniškimi domovi, drugi pa naprave na Mariborskem otoku. Razvojna smer Maribora proti zahodu je našla, da pri tem ne upoštevamo avtomobila kot modernega prometnega sredstva, v Mariborskem otoku politično in gradbeno predpostavko, kateri bo v bodočnosti sledilo tudi poseljevanje.

Teritorialna strnjenost, katero je podal mariborski razvoj v zadnjih sto letih z okoliškimi kraji Pobrežje, Tezno, Radvanje, Studenci ter južno Krčevino in z južnimi Košaki je ustvarila organsko seliščno enoto mesta in predmestij. Iz tega dejstva pa sledi problem, katerega morajo v interesu bodočnosti Maribora in okolice trajno imeti v vidiku javni predstavniki mariborskega življenja: Organizacija življenjskih sil seliščne enote terja, da se ta enota tudi politično združi v eno mestno občino, ki bo poleg mariborske matice vključevala tudi južna vzhodja Slovenskih goric, Pobrežje, Tezno, Radvanje, Studence ter Mariborski otok. V rešitvi tega vprašanja

leži bodočnost mariborskega teritorialnega razvoja in v rešitvi tega vprašanja bodo odločene razvojne možnosti Maribora v drugi dobi našega meščanskega razvoja, v dobi po letu 1934.

Predzgodovinski Maribor je kot vas ležal pod Slovenskimi goricami. Rimski Maribor se je naslonil na Dravo, in enako srednjeveška prvotna vas na vzhodni Koroški cesti in starem Glavnem trgu. Meščanski razvoj visokega srednjega veka je razvil židovski ghetto ter patricijski del okoli Gosposke in Vetrinjske ulice, izven mestnega obzidja pa posamezna cerkvena, utrdbena in obrtna oporišča. XVII. in XVIII. stoletje sta okoli teh oporišč razvila predmestja, ki so bila 1850 združena s starim mestom v eno politično enoto. Trgovski in upravni razvoj v prvi vrsti, v manjši meri tudi industrija, so v povojni dobi teritorialno združili na severu mesto preko glavnega kolodvora z Orešjem in s Slovenskimi goricami, na jugu pa s Pobrežjem, Studenci in posredno tudi z Radvanjem. V povojni dobi odločilni porast industrije ter socialna politika mariborske mestne občine sta ta razvoj zaključila in Maribor danes teži z industrijo po prestopu mej mariborske seliščne enote; z napravami na Mariborskem otoku pa odpira povojna doba novo razvojno smer mestu proti Kamnici.

STAROSTNA RAZDELITEV PREBIVALSTVA

PO POPISU PREBIVALSTVA Z DNE 31. DECEMBRA 1869.

L O J Z E P I P P

Ta prvi popis prebivalstva (preje se je ta vrsta poslova omejevala le na enostavna štetja prebivalstva) je prav za prav organizirala in vodila dunajska c. kr. Osrednja statistična komisija (k. k. Statistische Zentral-Kommission), katere statut je bil odobren in potrjen dne 31. januarja 1863.

Teorija in praksa ljudskih štetij sta namreč silno napredovala in se tako izpopolnila, da je vrhovna državna uprava nujno morala poskrbeti za samostojno in neodvisno institucijo za praktična in znanstvena statistična raziskavanja; ta stremjenja in spoznanja so dovedla do ustanovitve omenjene Osrednje statistične komisije, ki je bila v neposredni zvezi z vsemi osrednjimi uradi državne uprave.

Razen tega so mednarodni statistični kongres v Berlinu leta 1863. in posvetovanja naslednjega leta v Darmstadtu poudarili potrebo in pomen *popisov prebivalstva*, katerih podatki so bolj izčrpni in važnejši od dosedanjih ljudskih štetij; popisi prebivalstva naj bi obsegali vse na v z o č e prebivalstvo (*population de fait*) ter se torej niso smela omejevati le na dotlej običajno štetje domačega prebivalstva (*population de droit*).

Sestanek in posvetovanja v Darmstadtu so razen teh načelnih smernic posvetila posebno pozornost nekaterim vprašanjem internega pomena in sicer:

Predvsem je bilo odstraniti največji nedostatek zakona o ljudskem štetju z dne 23. marca 1857, ki je omejeval štetja le na domače prebivalstvo (*population de droit*); ti podatki so za moderna raziskovanja le malo porabni in so uporabljivi kvečjemu le za vojaško upravo in volitve. Zmagalo je torej tačas današnje naziranje, da so za proučevanje razmer prebivalstva važni podatki predvsem za vse navzoče prebivalstvo (*population de fait*); podatki popisov prebivalstva dovoljujejo šele zadosten vpogled v prave razmere prebivalstva.

Razen tega je zahtevala neugodna rešitev vprašanja združenja Avstrije in Nemške carinske zveze (*Zollverein*) spremembo meddobja popisov prebivalstva, ki je bilo po § 4. zakona o štetju prebivalstva z dne 23. marca 1857 zaradi v letu 1863. pričakovane rešitve zgoraj navedenega vprašanja določeno na 6 let.

Cela vrsta drugih manjših vprašanj, n. pr. prikladnejša izbira dneva, ob katerem naj bi se izvršil popis prebivalstva, točna določitev pojma »domačina« in »tujca« in mnogo drugih pojmov je čakalo končne rešitve. Onemogočiti je bilo tudi treba dvojni popis oseb vojaškega stanu, katere so popisovale le vojaške oblasti, skrbeti je bilo za točnejšo, preglednejšo in obširnejšo starostno razdelitev prebivalstva in za prikladen obrazec za razdelitev poklicev. Vse to je dalo

mного podrobnega dela in poslov v zakonodaji in upravi. Manjkala je tudi točna definicija za »stalno« in »začasno« prisotno, ozir. »stalno« in »začasno« odsotno prebivalstvo, prav tako je bilo treba rešiti vprašanja glede občevalnega jezika prebivalstva, podrobna vprašanja o stanovanjskih razmerah itd. Brez točno določenih definicij posmeznih pojmov je namreč vsako tovrstno delo že v naprej obsojeno na neuspeh.

Vsa ta preddela so morala biti predmet podrobnega dela in organizacije novega popisa prebivalstva, katerega pravilnike in obrazce je Osrednja statistična komisija prvotno hotela nasloniti na določbe prejšnjega zakona o ljudskih štetjih iz leta 1857.

Zaradi vedno večjih nesoglasij med novimi potrebami modernih popisov prebivalstva in določbami starega zakona o ljudskih štetjih iz leta 1857. je predložilo ministrstvo notranjih poslov, po predhodnih posvetovanjih z Osrednjo statistično komisijo, osnutek novega zakona o ljudskih štetjih, ki je bil sankcioniran 29. marca 1869. Temu zakonu je 15. avgusta 1869 sledila naredba za 11 obrazcev, katerih osnutki so bili sestavljeni po Osrednji statistični komisiji.

Omenjeni zakon od 29. marca 1869, kateremu manjka militaristični značaj prejšnjih tovrstnih zakonskih predpisov, vsebuje podrobne določbe o numeriranju hiš, o načinu popisa prebivalstva in domače živine po vsej bivši monarhiji s stanjem 31. decembra 1869 ob 24. uri; naslednje štetje pa določa člen III. istega zakona na 31. december 1880 ter nato vsakih deset let (po vzorcu Belgije, Nizozemske, Švice, Italije, Angleške, Portugalske, Norveške, Danske in Severne Amerike). Aktivne vojaške uslužbenice popišejo vojaške oblasti, upokojenci vojaškega stanu spadajo pod obveznost civilnega popisa prebivalstva.

Popis prebivalstva se je moral, v smislu določb § 11. novega zakona izvršiti po občinah in političnih oblasteh po hišah in stanovanjih. V deželnih glavnih mestih in občinah z lastnimi statuti so vodili popis prebivalstva mestni ozir. občinski uradi, sicer pa okrajna glavarstva. (§ 12.)

Iz že navedenih razlogov je ta popis prebivalstva vseboval vse navzoče (domače in tuje) prebivalstvo po spolu, starosti, veroizpovedi, stanu, poklicu rojstnem kraju in domovinstvu. Vprašanja o narodnosti, maternem ozir. občevalnem jeziku je komisija po dolgotrajnih posvetovanjih, iz razumljivih razlogov in zamotanosti tega vprašanja, izpustila. Razen tega so morali popisovalci v opombi posebej označiti popolnoma oslepele in gluhe osebe. Popis prebivalstva in živine se je moral izvršiti v mesecu januarju 1870.

Popis stanovanj se je omejeval le na 6 mest z nad 50.000 prebivalcev (Dunaj, Trst, Praga, Brno, Lvov in Gradec); od domače živine so popisovali konje, govedo, osle in mezge (mule), ovce, koze, prašiče in čebele, slednje po številu panjev.

Popis v občinah so izvršili popisni komisarji (uradniki ozir. zaupniki), postavljeni od občin ozir. od političnih oblasti, s sodelovanjem prebivalstva. Izkušnje s sodelovanjem prebivalstva v drugih državah so namreč dale v civiliziranih državah nepričakovano ugodne

rezultate. To dejstvo so ponovno potrdili razni referati na statističnih kongresih, zato je tudi tedanja avstrijska uprava napravila tovrsten poizkus. Vsakemu popisnemu komisarju je bil dodeljen popisni okraj, ki je vseboval 10–20 hiš; samostani, vzgojevališča, bolnice, zavetišča, kaznilnice itd. so tvorila vsak zase poseben popisni okraj. Materialne stroške popisa prebivalstva je nosil državni zaklad, druge stroške pa sta nosila državni zaklad ozir. lokalne oblasti. Višina nagrade popisnim komisarjem je bila prepuščena preudarku in finančnim sredstvom posameznih občin.

Po popisnih komisarijih zbrane rezultate so pregledali posebni popisni revizorji, ki so potrebne izpremembe vnašali (z rdečilom) v popisne pole, seštevali številčne podatke ter preizkušali pravilnost številčnih podatkov s križno preizkušnjo.

Izvršitev tega popisa prebivalstva je nadzorovalo notranje ministrstvo, Osrednji statistični komisiji je pripadal le posvetovalen glas glede predpriprav ter naloga, sestaviti deželne in državne sumarje, potem tudi pravica nadaljnjega izkoriščanja zbranega gradiva za potrebe uprave in znanosti.

S ponovnim urejevanjem, sortiranjem in štetjem gradiva o popisu prebivalstva z dne 31. decembra 1869 je statistični urad mestnega poglavarstva¹ ugotovil število navzočega prebivalstva na 22.605 duš (10.517 moških in 12.088 žensk).

Posnetki uradnih podatkov (Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1869, Wien 1871; Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach der Zählung vom 31. Dezember 1869, V. Heft, Wien 1872; Oesterreichisches Städtebuch, Wien 1887) navajajo število civilnega prebivalstva Ljubljane z 22.593 (10.578 moških in 12.015 statističnega urada mestnega poglavarstva podatke dunajske Osrednje statistične komisije le za 12 prebivalcev, kar pri naših raziskovanjih ni bistvenega pomena. Pač pa obstojajo znatne razlike v razdelitvi prebivalstva po spolu, kjer zaostajajo podatki statističnega urada mestnega poglavarstva pri moških za 61, pri ženskah pa presegajo podatki statističnega urada mestnega poglavarstva za 73 oseb podatke dunajske Osrednje statistične komisije. Razlika v razdelitvi prebivalstva po spolu pa je nastala na ta način, da je več oseb moškega ozir. ženskega krstnega imena vpisano v razpredelnici za spol za ženske ozir. za moške. Statistični urad mestnega poglavarstva je razporejal prebivalstvo po spolu predvsem po krstnih imenih popisancev, dunajska Osrednja statistična komisija je pa, očitno zaradi nepoznanja naših domačih krstnih imen, razporejala prebivalstvo Ljubljane po podatkih rubrike za označenje spola. Kakor že rečeno, rubrika za označenje spola ne soglaša vedno s krstnim imenom popisancev, odtod tudi omenjena razlika v podatkih o spolu prebivalstva med rezultati statističnega urada mestnega poglavarstva in Osrednje statistične komisije.

¹ Naziv urada se je po zakonu o mestnih občinah z dne 22. julija 1934 izpremenil kot navedeno.

Absoluten prirastek od 31. oktobra 1857 do 31. decembra 1869 znaša 1825 duš (458 moških in 1367 žensk); relativni skupni torej 8'782% (moški za 2'204%, ženske pa za 6'578%). Relativno je naraslo število moškega prebivalstva napram številu moških (z dne 31. oktobra 1857) za 4'553%, žensk napram ženskam pa kar za 12'751%.

Po spolu je bilo torej od skupnega navzočega števila civilnega prebivalstva 10.517 (46'53%) moških in 12.088 (52'47%) žensk; na sto moških je torej prišlo 115 (114'93%) žensk, na sto žensk pa 87 (87'004%) moških. Ta razlika je nastala očitno zato, ker zaradi že navedenih določil novega zakona o popisu prebivalstva iz leta 1869. niso popisani aktivni vojaški moški uslužbenci, njihove žene so pa navzlic temu popisane med civilnim prebivalstvom Ljubljane.

Starostna razdelitev prebivalstva je bila glede na skupno število moških in skupno število žensk sledeča (podlaga teh števil so številčni rezultati, ugotovljeni po statističnem uradu mestnega poglavarstva, to je 22.605 duš).

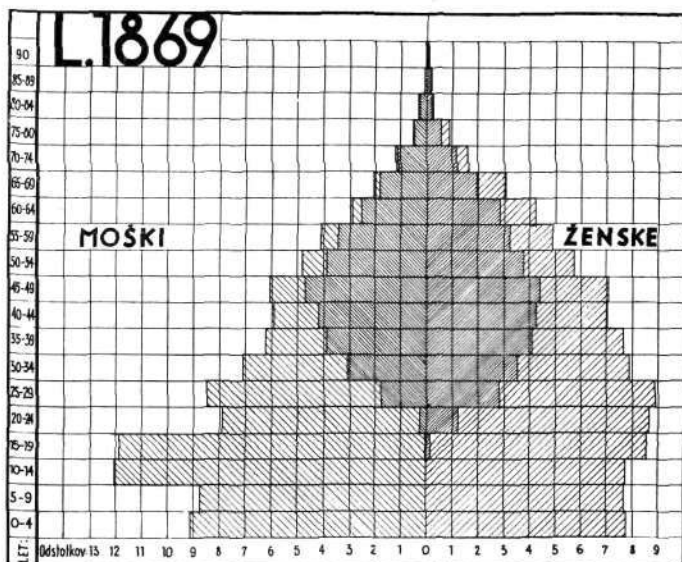
Doba	Skupno število	v %	Samci	v %	Poročeni	v %	Vdovci	v %	Ločeni	v %
Do 1 leta	*	2'27	227	2'16	—	—	—	—	—	—
1—4	737	7'01	737	7'01	—	—	—	—	—	—
5—9	920	8'75	920	8'75	—	—	—	—	—	—
10—14	1.265	12'03	1.265	12'03	—	—	—	—	—	—
15—19	1.252	11'89	1.250	11'87	2	0'02	—	—	—	—
20—24	832	7'91	803	7'63	28	0'27	1	0'01	—	—
25—29	894	8'49	708	6'73	185	1'75	1	0'01	—	—
30—34	748	7'11	423	4'02	318	3'02	6	0'06	1	0'01
35—39	651	6'18	248	2'34	391	3'72	9	0'09	3	0'03
40—44	625	5'94	184	1'74	423	4'02	18	0'18	—	—
45—49	643	6'10	144	1'36	475	4'50	22	0'22	2	0'02
50—54	508	4'83	101	0'95	375	3'56	31	0'31	1	0'01
55—59	431	4'11	71	0'66	321	3'06	38	0'38	1	0'01
60—64	321	3'05	58	0'53	221	2'11	42	0'41	—	—
65—69	225	2'15	34	0'33	136	1'30	52	0'49	3	0'03
70—74	137	1'31	24	0'24	73	0'68	40	0'39	—	—
75—79	55	0'52	9	0'09	30	0'28	16	0'15	—	—
80—84	28	0'28	3	0'03	17	0'17	8	0'08	—	—
85—89	11	0'11	1	0'01	3	0'03	7	0'07	—	—
90—94	3	0'03	—	—	—	—	3	0'03	—	—
95—100	3	0'03	1	0'01	1	0'01	1	0'01	—	—
nad 100	1	0'01	—	—	1	0'01	—	—	—	—
Skupaj	10.517	100'00	7.211	68'49	3.000	28'51	295	2'89	11	0'11

* Od teh 24 nezakonskih.

Doba	Skupno število	v %	Samice	v %	Poročene	v %	Vdove	v %	Ločene	v %
Do 1 leta	212	1'75	212	1'75	—	—	—	—	—	—
1—4	727	6'00	727	6'00	—	—	—	—	—	—
5—9	930	7'70	930	7'70	—	—	—	—	—	—
10—14	938	7'75	938	7'75	—	—	—	—	—	—
15—19	1.033	8'55	1.015	8'39	17	0'15	1	0'01	—	—
20—24	1.041	8'61	896	7'41	140	1'15	5	0'05	—	—
25—29	1.080	8'93	736	6'08	325	2'70	17	0'13	2	0'02
30—34	955	7'91	528	4'38	402	3'32	24	0'20	1	0'01
35—39	926	7'66	432	3'58	430	3'55	63	0'52	1	0'01
40—44	845	6'99	332	2'75	434	3'59	78	0'64	1	0'01
45—49	856	7'08	324	2'68	411	3'39	118	0'98	3	0'03
50—54	696	5'75	239	1'97	323	2'68	132	1'08	2	0'02
55—59	597	4'94	205	1'69	250	2'08	141	1'16	1	0'01
60—64	512	4'24	170	1'41	173	1'43	169	1'40	—	—
65—69	369	3'06	134	1'11	74	0'61	159	1'32	2	0'02
70—74	197	1'63	56	0'46	33	0'27	107	0'89	1	0'01
75—79	111	0'93	42	0'35	11	0'10	58	0'48	—	—
80—84	35	0'29	10	0'09	1	0'01	24	0'19	—	—
85—89	19	0'16	4	0'03	1	0'01	14	0'12	—	—
90—94	8	0'06	1	0'01	—	—	7	0'05	—	—
95—100	1	0'01	1	0'01	—	—	—	—	—	—
nad 100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Skupaj	12.088	100'00	7.932	65'60	3.025	25'04	1.117	9'22	14	0'14

* Od teh je 14 nezakonskih.

Grafično so videti gornji podatki (v relativnih številih) takole:

Če vzamemo polovico leta za povprečje pri posameznih rojstnih letnicah, dobimo, da je bila povprečna starost Ljubljčanov 28½ (28.573), Ljubljan-

čank pa 32½ (32.267) let. Povprečna starost obeh spolov je znašala leta 1869. 30½ (30.549) let.

Odstotek poročenih, vdovelih in ločenih prebivalcev v posameznih starostnih skupinah je, glede na skupno število pripadnikov starostnih skupin moških in žensk takle:

Ženske:	Skupno število	Poročene vdovele ločene	v %
do 1 leta	212		
1—4	727		
5—9	930		
10—14	938		
15—19	1033	18	1'74
20—24	1041	145	13'93
25—29	1080	344	31'85
30—34	955	427	44'71
35—39	926	494	53'35
40—44	845	513	60'71
45—49	856	532	62'15
50—54	696	457	65'66
55—59	597	392	65'66
60—64	512	342	66'80
65—69	369	235	63'69
70—74	197	141	71'57
75—79	111	69	62'16
80—84	35	25	71'43
85—89	19	15	78'95
90—94	8	7	87'50
95—100	1	—	—
nad 100 let	—	—	—
Skupaj	12.088	4156	
Moški:	Skupno število	Poročeni vdovele ločeni	v %
do 1 leta	227		
1—4	737		
5—9	920		
10—14	1265		
15—19	1252	2	0'16
20—24	832	29	3'49
25—29	894	186	20'81
30—34	748	325	43'45
35—39	651	403	61'90
40—44	625	441	70'56
45—49	643	499	77'60
50—54	508	407	80'12
55—59	431	360	83'53
60—64	321	263	81'93
65—69	225	191	84'89
70—74	137	113	82'48
75—79	55	46	83'64
80—84	28	25	89'29
85—89	11	10	90'91
90—94	3	3	100'00
95—100	3	2	66'67
nad 100 let	1	1	100'00
Skupaj	10.517	3306	

Starostna razdelitev v otroško (do dopolnjenega 6. leta), v šoloobvezno (od pričetega 7. do dopolnjenega 14. leta), v polpridobitveno (od pričetega 15. do končanega 20. leta), v pridobitveno dobo (od pričetega 21. do dopolnjenega 64. leta) in dobo ostarelosti (nad 65 let starosti) je bila 31. decembra 1869. tale:

0—6		7—14		15—20		21—64		65 let in več		Skupaj	
m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.
Absolutna števila											
1.317	1.295	1.490	1.854	1.244	1.432	7.297	5.473	740	463	12.088	10.517
Relativna števila (v %)											
10'88	12'32	12'32	17'63	10'30	13'60	60'36	52'01	6'14	4'44	100%	100%

V starosti, ki pride običajno lahko v poštrev za žentev, ozir. možitev (pri moških od 20.—50. leta, pri ženskah od 15.—50. leta) je bilo 31. decembra 1869 4573 moških in 6736 žensk, t. j. 43'48 % moškega in 55'72 % ženskega prebivalstva Ljubljane; če pa vzamemo isto razdobje t. j. 20—50 let tudi pri ženskah, dobimo le 5703 t. j. 47'18 %.

Absolutno število poročenih prebivalcev gornjih dveh starostnih skupin (za moške od 20.—50. leta, za ženske od 15.—50. leta), je bilo sledeče:

Spol	Poročeni	Ne-poročeni	Od neporočenih		
			samski	vdovele	ločeni
Moški	1.822	2.751	2.688	57	6
Ženske	2.159	4.577	4.263	306	8
Skupaj	3.981	7.328	6.951	363	14

Popisanih dojenčev (otrok pod enim letom) je bilo 31. decembra 1869 v Ljubljani 439 (227 dečkov, od teh 203 zakonskih in 24 nezakonskih in 212 deklic, od teh 198 zakonskih in 14 nezakonskih).

Število prebivalstva ženskega spola v rodilni dobi t. j. od 15. do 50. leta je znašalo 31. decembra 1869. leta 6736 ali 55'72 % vsega števila žensk; od teh je bilo 2159 t. j. 32 % ([32'051 %] od 6736 žensk) poročenih. Na 100 poročenih žensk v rodilni dobi je živelo omenjenega dne 18 (18'573) zakonskih dojenčev, ozir. 185 na 1000 poročenih žensk. Če pa upoštevamo vse t. j. tudi neporočene ženske od 15. do 50. leta, se je pa rodilo na 100 žensk le 6 (6'517) otrok; v tem številu so všteti tudi nezakonski otroci.

Številčno stanje naseljenih hiš je bilo leta 1869. po ponovnem štetju sledeče:

Mesto	307 hiš,
Predmestje: Kapucinsko	95 „
Krakovo	76 „
Sv. Peter	167 „
Poljane	106 „
Trnovo	87 „
Karlovško	31 „
Gradišče	75 „
Karolinska zemlja	68 „
Kurja vas	43 „
Skupaj	1055 hiš,¹

absolutni prirastek od 31. oktobra 1857 znaša 88 hiš ozir. 9'10 %.

¹ Österreichisches Städtebuch, I Wien 1887, navaja za 1. 1869. le 1051 hiš, od teh 8 nezasedenih.